

მანანა ჩაჩანიძე

ლექსიკური სინონიმის ახალი წყვილი *მეგობარი* და *საყვარელი* თანამედროვე ქართულში

უახლეს ქართულ ლექსიკურ პარადიგმატიკაში ხშირად გამოყენებული სინონიმური წყვილი **მეგობარი** და **საყვარელი** ენობრივი კოლექტივის ცხოვრების ანარეკლია და, მასთან ერთად, ქართული ლექსიკური ფონდის დინამიკის პროდუქტი.

თანამედროვე ქართული სოციოკულტურული სიტუაცია, უპირველეს ყოვლისა, ყველაზე მძაფრად და მკაფიოდ ენის პრაგმატულ ასპექტში ვლინდება და უხშირეს შემთხვევაში ამგვარი თითქოსდა ცალკეული გამოვლინება მკვიდრდება კიდეც. ენობრივი არჩევანი, ოპტიმალურ ენობრივ საშუალებათა ძიება ენის ფუნქციონირების ყოველგვარ სფეროში ცალსახად დადებითად უნდა შეფასდეს და ამის მეცნიერული შესწავლისათვის მოწოდებულია კიდეც სამეცნიერო დისციპლინები: ლექსიკოლოგია, სტილისტიკა, მეტყველების კულტურა და სხვ.

აღნიშნულ პროცესზე დაკვირვებისათვის, ჩვენი კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, საგანგებოდ შევარჩიეთ ლექსემები **მეგობარი** და **საყვარელი**, როგორც ლექსიკური სინონიმის დამკვიდრებადი (ან უკვე თითქმის დამკვიდრებული) ობიექტები.

ქართული აკადემიური ლექსიკოგრაფია ჩვენთვის საინტერესო ლექსემათა განმარტებისას გვეუბნება, რომ:

ლექსემა	ქველი (რვატომეული)	ქველი (ერთტომეული)	ქართული ლექსიკონი
მეგობარი	გულითადი ამხანაგი, ჭირისა და ლხინის მოზიარე, ახლობელი.	გულითადი ამხანაგი, ჭირისა და ლხინის მოზიარე.	უახლოესი ადამიანი, ერთგული, სანდო, საყვარელი ამხანაგი.
საყვარელი	1. ვინც, რაც უყვართ; სიყვარულის ღირსი. 2. სატრფო, მიჯ-	1. ვინც, რაც უყვართ. 2. პირი, რომელიც ვინმესთან	1. ვინც ან რაც უყვართ. 2. პირი, რომელსაც ქორწინების გარეშე

	ნური. 3. ვინც ვინმესთან ქორწინების გარე- შე, ფარულ კავ- შირში იმყოფება.	ქორწინების გა- რეშე, ფარულ კავშირში იმყო- ფება	აქვს კავშირი ვინ- მესთან.
--	---	---	------------------------------

ქეგლის რვატომეული (ერთტომეულისა და „ქართული ლექსიკონისაგან“ განსხვავებით) დასახელებულ მნიშვნელობათა დოკუმენტირებასაც გვთავაზობს ილუსტრაციის სახით, კერძოდ:

მეგობარი სიყრმის მეგობარი. – ძველი მეგობარი. – ნამდვილი ადამიანი... გაჭირვების დროს შველის ყველასა: არა მარტო ნაცნობსა და მეგობარსა, არამედ უცნობსაცა (ი. გოგებ.). მეგობრებო, წინ, წინ გასწით, ნუ შედრკება თქვენი გული! (ი. ევდ.). // ფიგურ. წიგნი მოსწავლის მეგობარია. – [ანდრიაშვილი] ხელი გაიშვირა ხეხილისა და ვაზებისაკენ და აღტაცებით განაგრძო: „აი... ჩემი მფარველი მეგობრები!“ (ნ. ლომ.) [ქეგლი 5: 148].

საყვარელი 1. საყვარელი შვილი. – საყვარელი მასწავლებელი. საყვარელი წიგნი. – მავრა ჩვენი სოფლის მოამაგე ექიმი, ჭკუით და გრძნობით სავსე, მშვენიერი და საყვარელი ქალი (ა. ქუთათ.). მშობლიურო ჩემო მიწავ, შენს საყვარელ სახელს ვფიცავ, რომ დავიცავ შენს სიმაღლეს, წინაპართა ძვლებს დავიცავ! (გ. ტაბ.). 2. ცნობს საყვარელი საყვარლისა გულს (აკაკი). სჯობს საყვარელსა უჩვენე საქმენი საგმირონია (რუსთაველი). 3. შენ... სხვისი საყვარელი ხარ, შენ დალატობ ქმარს! (ჭ. ლომთ.). [ქალი] ღამით, როდესაც ქმარი მახლობლად არ ეგულება, საყვარელს ეპატიჟება, მასთან ერთად ილხენს (გ. ქიქ.) [ქეგლი 6: 378].

იმისათვის, რომ ჩვენ მიერ ლექსიკოლოგიურ პროცესებზე დაკვირვება მეტად არგუმენტირებული იყოს და ობიექტურად წარმოჩნდეს თანამედროვე ქართულში სინონიმური თანამშრომლობა

ლექსემებისა **მეგობარი** და **საყვარელი**, უპირველეს ყოვლისა, სრულად უნდა აღინუსხოს ის ლექსიკური გარემო, რომელიც ამ სიტყვებს უკავშირდება. ამ მხრივ საგულისხმო მასალას გვაწვდის ქართული ენის სინონიმთა ლექსიკონები, სახელდობრ:

ლექსემა	აღ. ნეიმანი, სინონიმთა ლექსიკონი	კ. ჯორჯანელი, ქართულ სინონიმთა ვრცელი ლექსიკონი
მეგობარი	დოსტი, ამფსონი, ამხანაგი, ტოლ-ამხანაგი, სწორი, არიფი, ძმა-ბიჭი, ძმა-კაცი, ძმად შეზრდილი, ნ. აგრეთვე თანამესუფრე (გვ. 193).	ამხანაგი (1), (ყარგ.) იუზგარა, (ძვ.) არიფი (4), ძმაბიჭი, ძმაკაცი, (ძვ. საუბ.) დოსტი, ძვ. (ყონალი), ძვ. (ეთნ.) ნამგალა (ამხანაგი მწყემსობაში – ის, ვინც მეზობლად ამოვებს ცხვარს) (გვ. 393).
საყვარელი	1. ნ. კურო. 2. ნ. მიჯნური. 3. ნ. სასურველი. 4. სასიყვარულო, უსაყვარლესი, გამორჩეული, ძვირფასი, თვალის ჩინი, ორთავ თვალის სინათლე, გულითადი, გულისგული, სათაყვანები, სათაყვანო, სალოცავი, წმინდარამ, წმიდათა-წმიდა, მზე და მთვარე მასზე ამოსდის (გვ. 282).	1. სათაყვანო, სათაყვანებ(ელ)ი, ნანინანატრი (შვილი...); 2. ნ. სატრფო; 3. თანამწოლი (2), (ძვ.) ხასა, (ძვ.) ხარჭა, ქალის (კურო) (2); 4. ფავორიტი (გვ. 530).

როგორც ვხედავთ, ლექსიკონებში წარმოდგენილი ვითარების მიხედვით, ლექსემები **მეგობარი** და **საყვარელი** არასინონიმური ოდენობაა. აღნიშნულის საილუსტრაციოდ უამრავი ფრაზა შეიძლება მოვიხმოთ ქართული მწერლობიდან, ასე მაგ.:

მეგობარი ბევრი ევედრა დემეტრე თავის სიყრმის მეგობარს, მაგრამ იოანე არ წაჰყვა მას (კ. გამს.).
[გიგას] უყვარდა... თავის სიყრმის მეგობრის დედა (ს. კლდ.).

ჩემს მეგობარს, თეთრ, გრძელ ფეხებზე ნატის შავი ჩუსტები ეცვა (ნ. ინან.).

სიკვდილს მოსისხლე მტერსაც კი არ ვუსურვებ, არა თუ სიყრმის მეგობარს (კ. ბუაჩ.).

ბევრია კარგი მსროლელი, მუხლადი, მეგობრებისათვის მწვადის შემწველი (გ. ხორნ.).

საყვარელი

[ბავშვები] ყველანი საყვარლები არიან (რ. ინან.).

ძალიან ქვემოთ კი, პარტერში, ხალხი იჯდა და მშიდად ისმენდა მის საყვარელ ნაწარმოებს (გ. დოჩან.).

– თუ ჩემი საყვარელი ხარ, მე არ უნდა ვიცოდე? (ო. იოს.).

თქვენზე ამბობენ, თითქოს ქალბატონმა კატუშამ საყვარელთან წაგასწროთ (ა. სულაკ.).

– საყვარელი გაიჩინაო? – როსტომ ერისთავი აიფოფრა (რ. ჯაფ.).

როგორც ლექსიკოლოგიურ პროცესზე დაკვირვება გვიჩვენებს, თანამედროვე ქართულ სიტყვათხმარებაში ლექსემა **მეგობარი** დაიტვირთა ახალი მნიშვნელობით, კერძოდ, შეითავსა ლექსემა საყვარლის მე-3 მნიშვნელობა (ქეგლის რვატომეულის მიხედვით). მეტიც, მან თითქმის მთლიანად ჩაანაცვლა ეს მნიშვნელობა და ცდილობს იგი უფრო დადებითი ელფერით შემოსოს (შდრ. მნიშვნელობა 1-ლი), სანაცვლოდ **საყვარელი** არამარტო შეიზღუდა გამოყენების სიხშირის თვალსაზრისით, არამედ მძლავრობს ტენდენციაც, რომ იგი მხოლოდ უარყოფითი კონოტაციის მატარებლად იქცეს, რამდენადაც მისი მე-2 მნიშვნელობა (სატრფო, მიჯნური) თანამედროვე სიტყვათხმარებიდან თითქმის მთლიანად განიდევენა.

თანამედროვე ქართულ სიტყვათხმარებაში გავრცელებული უაღრესად მოდური ბარბარიზმები **გელფრენდი** და **ზოიფრენდი** და მათ საფუძველზე აღმოცენებული და მათივე შესაბამისი შესიტყვებები **მეგობარი ქალი** და **მეგობარი მამაკაცი** სწორედ იმ პრაგმატული შევიწროების ტენდენციის თვალსაჩინო ნიმუშია, რომელიც ჩვენს თვალწინ ამკვიდრებს ახალ სინონიმურ ოდენობას **მეგობარი – საყვარელი**. სანიშნოდ მხოლოდ რამდენიმე ტიპურ ფრაზას დავასახელებთ, მაგ.:

მეგობარი მამაკაცის მკვლელობის ბრალდებით ქალი დააკა-
ვეს.

გორში ქალმა მეგობარი მამაკაცი დაჭრა.

კაცმა ორსული მეგობარი ქალი მიატოვა.

მსახიობის მეგობარი ქალი სტაბილურად იმატებს წონაში.

მაიკლ ჯექსონის 18 წლის ქალიშვილი ბოიფრენდთან ერთად
თამამ ფოტოსესიაში გადაიღეს.

ბოლო პერიოდში პრესა ჩემზე ბევრ სისულელესა და სიბინ-
ძურეს წერდა, ვითომ ახალი გელფრენდი მყავს.

ვინ არის შენი საყვარელი (არ მიყვარს სიტყვები „გელფრენდი“
და „ბოიფრენდი“, „ევრორემონტს“ მაგონებს. „საყვარელი“ რა ცუდი
სიტყვაა?).

ქეგლის ახალი რედაქცია ამ უცხო სიტყვათა შესახებ გვეუბნე-
ბა, რომ:

გელფრენდი (გელფრენდისა)

[ინგ. girlfriend < girl გოგონა,
friend მეგობარი] ნეოლოგ.
ინტიმური მეგობარი ქალი
კაცისათვის. ვეძებ თბილ
გელფრენდს („ას.-დას.“). მის
ბრანსი... ბენი მაკარტის ყო-
ფილი გელფრენდი გახლ-
დათ (სარბ.) [ქეგლი 2: 1511].

ბოიფრენდი (ბოიფრენდისა)

[ინგ. boyfriend] ბარბარ. მეგო-
ბარი ვაჟი (ქალისათვის). შვი-
ლო, ვალდებული ვარ, უნდა
გკითხო..., ბოიფრენდი თუ
გყავს (ლ. ბუღ.). ეგება სულაც
ოსი ან სომეხი ან აფხაზი
ჰყავს ქმარი თუ ბოიფრენდი
 („ახმეტა“) [ქეგლი 1: 1040].

ჩვენი აზრით, ლექსემები **გელფრენდი** და **ბოიფრენდი** საჭი-
როების გარეშე ნახმარი უცხო სიტყვებია – ბარბარიზმები. ისინი
ახალი შინაარსის გადმოცემისათვის კი არაა გამოყენებული (ამ შე-
მთხვევაში ნეოლოგიზმებთან გვექნებოდა საქმე), არამედ უკვე არსე-
ბული შინაარსისა და მნიშვნელობის „გაკეთილშობილებისათვის“.

ვფიქრობთ, ბარბარიზმთა გამოყენება თავისებური ევფემიზა-
ციის მიზნით (საყვარელთან შედარებით უპირატესობა მეგობარს
ენიჭება) არის საფუძველი ამ ორი ლექსემის არამართო სინონიმური
მნიშვნელობით გამოყენებისა! შევნიშნავთ, რომ ენობრივ ერთეულ-
თა ე. წ. პრაგმატული შევიწროების ტენდენციის საფუძველზე აღმო-
ცენებული ახალი სინონიმური ოდენობა, თავის მხრივ, გარკვეული

საფრთხის შემცველიცაა სიტყვის ამა თუ იმ მნიშვნელობის (საბოლოოდ, შეიძლება, თვით სიტყვის!) შეზღუდვისა და გაქრობის თვალსაზრისითაც (გავიხსენოთ, როგორ გაიფართოვა სამოქალაქო უფლებები ათეულობით ზედსართავი სახელის შევიწროებისა და განდევნის ხარჯზე დღეს ძალიან პოპულარულმა, თითქმის ერთადერთმა ზედსართავმა სახელმა, რომლის წყალობითაც ყველაფერი – ცუდიც და კარგიც – მხოლოდ **მაგარი**!). ამკარაა, რომ ამ ტენდენციის გამომწვევი დასავლური (უპირატესად, ინგლისურენოვანი) ყოფა და ენობრივი კულტურის ზეგავლენაა.

ცოცხალ ლექსიკოლოგიურ პროცესზე დაკვირვება და ფაქტობრივი მასალის ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ:

I. თანამედროვე ქართულ ენაში ახალი სოციოკულტურული სიტუაციითაა პირობადებული ენობრივ ერთეულთა ე. წ. პრაგმატული შევიწროების ტენდენცია;

II. სოციოკულტურული და პრაგმატული ასპექტებითვე აიხსნება თანამედროვე ლექსიკურ პარადიგმატიკაში იმავე პრაგმატული შევიწროების ტენდენციის საფუძველზე აღმოცენებული სინონიმის მოვლენა, და, შესაბამისად, ახალი სინონიმური წყვილი: **მეგობარი** და **საყვარელი**, როგორც ენობრივ ერთეულთა ე. წ. პრაგმატული შევიწროების ტრენდენციის პროდუქტი;

III. აღნიშნულ ლექსემათა (**მეგობარი** და **საყვარელი**) სინონიმური თანამშრომლობის საფუძველს ქმნის თანამედროვე სიტყვათხმარებაში გავრცელებული უაღრესად მოდური ბარბარიზმები **გელფრენდი** და **ზოიფრენდი** და მათ საფუძველზე აღმოცენებული და მათივე შესაბამისი შესიტყვებები **მეგობარი ქალი** და **მეგობარი მამაკაცი**.

ლიტერატურა

ნეიმანი 1951 – ალ. ნეიმანი, სინონიმთა ლექსიკონი, თბილისი.

ფოჩხუა 1974 – ბ. ფოჩხუა, ქართული ენის ლექსიკოლოგია, თბილისი.

ქეგლი 1950-1964 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, რვატომეული, თბილისი.

ქეგლი 1986 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული, თბილისი.

ქეგლი 2008 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ახალი რედაქცია, ტ. 1, თბილისი.

ქეგლი 2010 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ახალი რედაქცია ტ. 2, თბილისი.

ცოცანიძე, ლოლაძე, დათუკიშვილი 2014 – გ. ცოცანიძე, ნ. ლოლაძე, ქ. დათუკიშვილი, ქართული ლექსიკონი, თბილისი.

ჯორჯანელი 2003 – კ. ჯორჯანელი, ქართულ სინონიმთა ვრცელი ლექსიკონი, თბილისი.

Manana Chachanidze

A New Pair of the Lexical Synonymy *megobari* „Friend“ and *sagvareli* „Lover“ in Modern Georgian

Summary

A synonymous pair *megobari* "friend" and *sagvareli* "lover" often used in modern Georgian lexical paradigmatics is a reflection of the life of a linguistic community and a product of the dynamics of the Georgian lexical fund as well.

The observation on a living lexicological process shows that the basis of the synonymous relation between the said lexemes is the highly fashionable common barbarisms in Georgian – *gelprendi* "girlfriend" and *boiprendi* "boyfriend" and the relevant syntagms derived on their basis – *megobari kali* "a girl friend" and *megobari mamakaci* "a boy friend".

A new synonymous pair *megobari* "friend" and *sagvareli* "lover" is a product of the tendency of the paradigmatic narrowing of lexical units conditioned by the socio-cultural situation.